

ΜΝΗΜΕΙΩΔΕΙΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ

στα ελληνικά μνημεία unesco

ΜΟΝΗ ΟΣΙΟΥ ΛΟΥΚΑ ΒΟΙΩΤΙΑΣ,
ΝΕΑ ΜΟΝΗ ΧΙΟΥ, ΜΟΝΗ ΔΑΦΝΙΟΥ ΑΤΤΙΚΗΣ

► συντελεστές έργου

ΓΕΝΙΚΟΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ

Αναστασία Λαζαρίδου, Δρ Αρχαιολόγος, Επίτιμη Προϊσταμένη Διεύθυνσης Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων & Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων
Νικολέττα Σαραγά, Αρχαιολόγος, Αναπληρώτρια Προϊσταμένη Διεύθυνσης Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων & Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

ΣΥΛΛΗΨΗ-ΙΔΕΑ

Ανδρομάχη Κατσελάκη, Δρ Αρχαιολόγος, Προϊσταμένη Τμήματος Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων & Επικοινωνίας, ΔΑΜΕΕΠ

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΒΛΕΨΗ-ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Ανδρομάχη Κατσελάκη

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΡΑΞΗΣ

Νικήτας Γεωργιόπουλος, Αρχαιολόγος, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΟΡΓΑΝΩΣΗ-ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Αθηνά Παπαδάκη, Αρχαιολόγος, MSc Διοίκηση Πολιτισμικών Μονάδων, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ-ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Σπήλιος Πίστας, Γραφίστας, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ/ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ

Ελευθερία Βλάχου, Αρχαιολόγος-Μουσειολόγος
Αθηνά Παπαδάκη

ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΝΤΥΠΩΝ

Ειρήνη-Μαργαρίτα Καλομοίρη, Γραφίστρια-Μουσειολόγος
Βασίλης Δημόπουλος, Γραφίστας, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ
Σπήλιος Πίστας, Γραφίστας, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ
Ειρήνη Χαραλαμπίδη, Γραφίστρια, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΕΡΕΥΝΑ-ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΕΝΤΥΠΩΝ

Ιωάννης Βαξεβάνης, Αρχαιολόγος Βυζαντινών & Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων
Ελευθερία Βλάχου
Νικήτας Πάσσαρης, Δρ Αρχαιολόγος Βυζαντινών & Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων
Αθηνά Παπαδάκη

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΝΤΥΠΩΝ

Ιωάννης Βαξεβάνης
Αθηνά Παπαδάκη

ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ

Εφορεία Αρχαιοτήτων Βοιωτίας
Εφορεία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής
Εφορεία Αρχαιοτήτων Χίου

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

Translix USCS IKE

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

Radiant Technologies: Ανδρέας Σαντρουζάνος
Σπήλιος Πίστας

ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Pressius Arvanitidis

► ευχαριστίες

Ελισσάβη Τζαβέλλα, Δρ Αρχαιολογίας, ΕΦΑ Βοιωτίας

Καλλιόπη Φλώρου, Δρ Αρχαιολογίας, Προϊσταμένη ΤΒΜΑΜ, ΕΦΑ Δυτικής Αττικής

Όλγα Βάσση Δρ Αρχαιολογίας, Προϊσταμένη ΕΦΑ Χίου

Παριανθή Βαλάκου Προϊσταμένη ΤΒΜΑΜ, ΕΦΑ Χίου

Ευχαριστούμε το Ίδρυμα Αικατερίνης Λασκαρίδη για τη δωρεάν χρήση του εικονογραφικού υλικού από την ιστοσελίδα www.travelogues.gr

ISBN 978-960-386-607-7

ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Το ελληνικό Υπουργείο Πολιτισμού διατηρεί τα πνευματικά δικαιώματα επί των απεικονιζόμενων αρχαίων και επί των φωτογραφιών και ο Οργανισμός Διαχείρισης & Ανάπτυξης Πολιτισμικών Πόρων εισπράττει τα τέλη δημοσίευσης αυτών (©ΥΠΠΟ-ΟΔΑΠ). Χρησιμοποιούνται επίσης εικόνες με copyright ©UNESCO, ©Wikimediacommons, ©OUR PLACE The World Heritage Collection. Διαφορετική προέλευση εικόνων αναφέρεται στην ενότητα προέλευση εικόνων. Απαγορεύεται η οποιαδήποτε μερική ή ολική ανατύπωση χωρίς την άδεια του εκδότη.

Copyright © 2023 Υπουργείο Πολιτισμού

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση

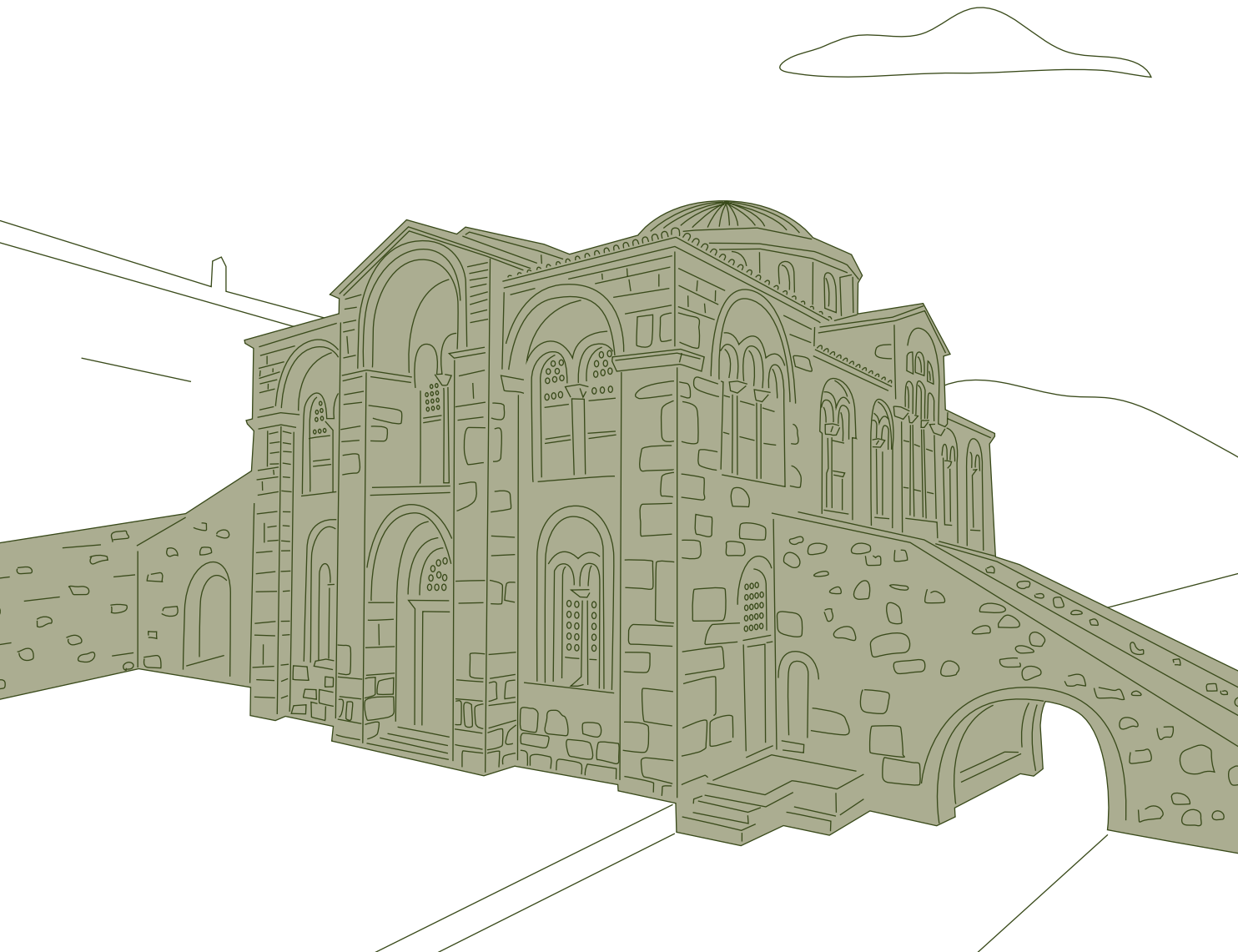
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Το έργο συγχρηματοδοτείται από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», ΕΣΠΑ 2014-2020.

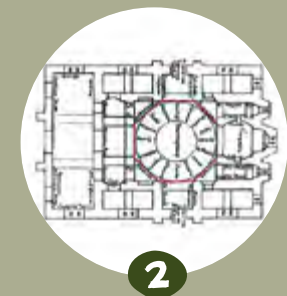

Μονή Οσίου Λουκά Βοιωτίας, Νέα Μονή Χίου και Μονή Δαφνίου Αττικής

Δέκα Βήματα μέχρι... τον Όσιο Λουκά Βοιωτίας,

Στη Βοιωτία, στη Χίο και στην Αττική βρίσκονται τρία σπουδαία βυζαντινά μοναστήρια. Τα καθολικά τους χτίστηκαν τον 11ο αιώνα.

Τα καθολικά των τριών μονών, δηλαδή οι κύριες εκκλησίες τους, ανήκουν στον ίδιο πρωτότυπο αρχιτεκτονικό τύπο, τον οκταγωνικό.

τη Νέα Μονή Χίου και το Δαφνί Αττικής!

3

Τα τρία μνημεία διακοσμούνται με λαμπρά ψηφιδωτά.

5

Η παλαιότερη ιδρύθηκε στη Βοιωτία από έναν σημαντικό τοπικό άγιο, φημισμένο για τις θεραπευτικές και προφητικές του ικανότητες.

Τον όσιο Λουκά.

7

Η δεύτερη ανεγέρθηκε στη Χίο, από τους αγίους Νικήτα, Ιωάννη και Ιωσήφ στη θέση όπου βρέθηκε μία θαυματουργή εικόνα της Παναγίας.

9

Η τρίτη μονή κτίστηκε στην Αττική, δίπλα στην Ιερά Οδό, στον δρόμο που ενώνει μέχρι σήμερα την Αθήνα με την Ελευσίνα.

Από εδώ διερχόταν στην αρχαιότητα η πομπή των περιφημών Ελευσινίων μυστηρίων.

4

Οι τρεις μονές βρέθηκαν στο επίκεντρο των πολεμικών γεγονότων της Ελληνικής Επανάστασης του 1821.

6

Η μονή αυτή κατείχε μεγάλη κτηματική περιουσία στη Βοιωτία και σε άλλες περιοχές.

Μεταξύ άλλων διέθετε μετόχια, δηλαδή παραρτήματα της μονής, στα Άσπρα Σπίτια και στα Καμπία της Βοιωτίας, όπως και στο Αλιβέρι της Εύβοιας.

8

Για την ανέγερσή της κατέβαλε μεγάλα ποσά ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Θ΄ Μονομάχος, ο οποίος της εξασφάλισε και σημαντικά οικονομικά προνόμια.

10

Κατά τη διάρκεια του 19ου αι. τα κτίσματα της μονής αυτής χρησιμοποιήθηκαν ως στρατώνες και ως φρενοκομείο.

Μονή Οσίου Λουκά Βοιωτίας, Νέα Μονή Χίου και Μονή Δαφνίου Αττικής

Αυτοκρατόρων
δώρα

ΤΙ;

- Τρία σημαντικά βυζαντινά μοναστηριακά συγκροτήματα.

ΠΟΥ;

- Μονή Οσίου Λουκά: Π.Ε. Βοιωτίας, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδος.
- Νέα Μονή: Π.Ε. Χίου, Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου.
- Μονή Δαφνίου: Περιφέρεια Αττικής.

ΠΟΤΕ;

- 10ος–11ος αιώνας.

τι λένε οι αριθμοί:

9.604 τ.μ.

Η ΕΚΤΑΣΗ
της μονής Δαφνίου

300–400

ΜΟΝΑΧΟΙ

στη Νέα Μονή το 1711–1712

15,70 μ.

ΤΟ ΜΗΚΟΣ

στην τράπεζα της Νέας Μονής

12 χρόνια

Η ΔΙΑΡΚΕΙΑ

της ανέγερσης της Νέας Μονής

...στον κατάλογο της UNESCO!

Η ένταξη στον Κατάλογο Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO έγινε με βάση τα παρακάτω κριτήρια:

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ
ΠΕΡΙΟΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΕΝΤΑΞΗΣ: 1990

κριτήριο i

Τα εξαιρετικής ποιότητας ψηφιδωτά που κοσμούν το εσωτερικό των καθολικών των τριών μονών θεωρούνται από τα αριστουργήματα της βυζαντινής τέχνης.

κριτήριο iv

Τα καθολικά των τριών μονών αποτελούν κορυφαία παραδείγματα του αρχιτεκτονικού τύπου του οκταγωνικού ναού, μίας από τις πιο πρωτότυπες δημιουργίες της βυζαντινής εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής.

9 μ.

ΔΙΑΜΕΤΡΟ

έχει ο τρούλος του καθολικού του Οσίου Λουκά

1. Η Νέα Μονή Χίου από ψηλά.

Περιδιαβαίνοντας...

1 ΒΥΟΝΓΙΟΡΝΟ! ΕΙΜΑΙ Ο ΚΥΡΙΑΚΟΣ² ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ. ΘΕΛΩ ΝΑ ΕΠΙΣΚΕΦΤΩ ΤΗ ΜΟΝΗ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΛΟΥΚΑ, ΓΙΑΤΙ ΑΚΟΥΣΑ ΟΤΙ ΕΙΝΑΙ ΜΟΝΑΔΙΚΗΣ ΟΜΟΡΦΙΑΣ. ΚΙ ΕΞΕΙΣ ΕΚΕΙ ΠΗΓΑΙΝΕΤΕ;

ΑΠΟ ΨΗΛΑ ΔΙΑΚΡΙΝΟΥΜΕ ΗΔΗ ΤΟ ΤΕΙΧΟΣ ΠΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΕΙ ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ! ΚΙ ΑΥΤΟΣ Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΤΡΟΥΛΟΣ ΠΟΥ ΞΕΠΡΟΒΑΛΛΕΙ ΣΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΙΓΟΥΡΑ ΑΝΗΚΕΙ ΣΤΟ ΚΑΘΟΛΙΚΟ.

2

ΝΑ Η ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΤΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ³. ΠΟΣΟ ΕΠΙΒΛΗΤΙΚΑ ΟΡΘΩΝΟΝΤΑΙ ΟΙ ΔΥΟ ΝΑΟΙ, ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΛΟΥΚΑ! Ο ΤΡΟΥΛΟΣ ΤΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ ΕΙΝΑΙ ΤΕΡΑΣΤΙΟΣ! ΟΜΩΣ Ο ΤΡΟΥΛΟΣ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΕΧΕΙ ΑΛΛΗ ΧΑΡΗ! ΨΙΛΟΛΙΓΝΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΚΟΣΜΗΜΕΝΟΣ ΜΕ ΟΜΟΡΦΑ ΜΑΡΜΑΡΙΝΑ ΓΛΥΠΤΑ!

3

ΔΙΠΛΑ ΣΤΗΝ ΕΙΣΟΔΟ ΒΡΙΣΚΕΤΑΙ ΤΟ ΒΟΡΔΟΝΑΡΕΙΟ, ΟΙ ΣΤΑΒΛΟΙ ΤΟΥ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ⁴. ΑΣ ΑΦΗΣΟΥΜΕ ΕΔΩ ΤΟ ΓΑΪΔΟΥΡΑΚΙ ΜΕ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΜΑΣ, ΓΙΑ ΝΑ ΞΕΚΟΥΡΑΣΤΕΙ.

4

ΚΑΝΕΙ ΛΙΓΟ ΚΡΥΟ ΕΔΩ ΣΤΟ ΒΟΥΝΟ! ΠΑΜΕ ΠΡΩΤΑ ΣΤΟ ΦΩΤΑΝΑΜΜΑ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΣΤΑΒΛΟΥΣ, ΟΠΟΥ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΝΟΝΤΑΙ ΟΙ ΜΟΝΑΧΟΙ ΓΙΑ ΝΑ ΖΕΣΤΑΘΟΥΝ. ΒΛΕΠΕΤΕ ΤΗΝ ΨΗΛΗ ΚΑΜΙΝΑΔΑ, ΓΙΑ ΝΑ ΒΓΑΙΝΕΙ Ο ΚΑΠΝΟΣ;

...στη μονή Οσίου Λουκά με τον Κυριακό!

5
ΩΡΑ ΝΑ ΣΥΝΕΧΙΣΟΥΜΕ. ΠΡΩΤΑ ΘΑ ΜΠΟΥΜΕ ΣΤΗΝ ΚΡΥΠΤΗ, ΠΑΝΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ ΚΤΙΣΜΕΝΟ ΤΟ ΚΑΘΟΛΙΚΟ. ΕΔΩ ΒΡΙΣΚΕΤΑΙ Ο ΑΡΧΙΚΟΣ ΤΑΦΟΣ ΤΟΥ ΘΕΡΑΠΕΥΤΗ ΟΣΙΟΥ ΛΟΥΚΑ, ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΣΚΗΤΗ ΚΑΙ ΙΔΡΥΤΗ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ. ΠΟΣΟ ΟΜΟΡΦΕΣ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΗΝ ΔΙΑΚΟΣΜΟΥΝ!

6
ΑΣ ΑΝΕΒΟΥΜΕ ΤΩΡΑ ΣΤΟ ΚΑΘΟΛΙΚΟ, ΝΑ ΘΑΥΜΑΣΟΥΜΕ ΤΑ ΩΡΑΙΑ ΨΗΦΙΔΩΤΑ ΠΟΥ ΜΟΙΑΖΟΥΝ ΝΑ ΑΚΤΙΝΟΒΟΛΟΥΝ ΣΤΟ ΦΩΣ ΚΑΙ ΤΙΣ ΕΙΚΟΝΕΣ ΣΤΟ ΜΑΡΜΑΡΙΝΟ ΤΕΜΠΛΟ! ΤΑ ΠΛΕΥΡΙΚΑ ΠΑΡΕΚΚΛΗΣΙΑ ΕΧΟΥΝ ΚΙ ΑΥΤΑ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ, ΠΟΥ ΘΥΜΙΖΟΥΝ ΑΥΤΕΣ ΤΗΣ ΚΡΥΠΤΗΣ!

7
ΑΠΟ ΕΔΩ ΘΑ ΠΕΡΑΣΟΥΜΕ ΔΙΠΛΑ ΣΤΟΝ ΝΑΟ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ, ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ Ο ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΟΣ ΣΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ. ΕΧΕΙ ΚΑΙ ΩΡΑΙΟ ΓΛΥΠΤΟ ΔΙΑΚΟΣΜΟ! ΓΙΑ ΔΕΙΤΕ ΕΔΩ ΤΑ ΚΙΟΝΟΚΡΑΝΑ!

8
ΩΡΑ ΝΑ ΦΥΓΟΥΜΕ, ΝΑ ΕΠΙΣΚΕΦΤΟΥΜΕ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΤΟΧΙ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ, ΣΤΑ ΚΑΜΠΙΑ! Ο ΚΕΝΤΡΙΚΟΣ ΝΑΟΣ, ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ, ΕΙΝΑΙ ΧΤΙΣΜΕΝΟΣ ΠΑΝΩ ΣΕ ΚΡΥΠΤΗ ΚΙ ΑΥΤΟΣ, ΕΙΝΑΙ ΟΜΩΣ ΦΤΙΑΓΜΕΝΟΣ ΟΛΟΚΛΗΡΟΣ ΜΕ ΛΑΞΕΥΤΟΥΣ ΛΙΘΟΥΣ.

...στη Νέα Μονή Χίου με τον Ιωσήφ!

...στη μονή Δαφνίου με τον μοναχό Ακάκιο!

Το περιβάλλον...

«*Ἡ εὐαγῆς μονὴ τοῦ ὁσίου Λουκᾶ, ἢ μεταξὺ τῶν μουσιφιλήτων ὀρέων Ἐλικῶνος καὶ Παρνασοῦ παρὰ τὴν ἀρχαίαν Στεῖριν κειμένη...*

Γεώργιος Κρέμος, *Φωκικά*, 1874, σελ. ζ.

Ἡ μονὴ τοῦ Ὁσίου Λουκά εἶναι κτισμένη σε υψόμετρο 430 μ., στις δυτικές πλαγιές του καταπράσινου Ἐλικώνα, κοντά στα χωριά Στεῖρι και Δίστομο. Στην αρχαιότητα πίστευαν ὅτι στον Ἐλικώνα κατοικοῦσαν οἱ εννέα Μούσες.

Ἡ Νέα Μονὴ Χίου βρίσκεται στο κέντρο του νησιού, σε ἀπόσταση 14 χλμ. ἀπὸ τὴν πόλη τῆς Χίου. Εἶναι κτισμένη στη δυτικὴ πλαγιὰ του ὄρους Προβατάς, σε υψόμετρο 670 μ., ἀνάμεσα σε πεύκα, ἐλιές και τρεχούμενα νερά.

Ἡ μονὴ Δαφνίου βρίσκεται στο δῆμο Χαϊδαρίου, σε ἀπόσταση μόλις 11 χλμ. ἀπὸ τὸ κέντρο τῆς Αἰθίνης. Καθὼς περιβάλλεται ἀπὸ τὸ καταπράσινο ομώνυμο ἄλσος και εἶναι μισοκρυμμένη δίπλα στην πολὺβουη λεωφόρο Αἰθινῶν–Κορίνθου, διατηρεῖ τὴ χαμένη σήμερα ομορφιά τῆς αἰτικῆς υπαίθρου.

2. Léon Hector Blondeaux, *Ἡ μονὴ Δαφνίου*, ἀ μισό 20οῦ αἰ.

«*Σπουδαῖο–ξεπερνάει κάθε φαντασία εἶπε ο Ρότζερ, και ἀπόθεσε καπέλο, μπαστούνι, σχέδια, δυο–τρεις οδηγούς και λεξικά πάνω σε μια κολόνα. Ὑστερα κοιτάξαμε ὅλοι μαζί ψηλά τον Χριστό τιμωρό, μεγαλύτερο κι ἀπὸ ἐφιᾶλτη, σε μπλε και λευκό ψηφιδωτό. Αὐτὴ ἡ ἐκκλησία μάς ἄρεσε πολὺ. Εἶναι ψηλὴ και τραχιὰ και ἀψιδωτὴ, και τὰ ψηφιδωτὰ εἶναι πολὺ φθαρμένα. Και κοιτάξεις ἐξω ἀπ’ τὴν πόρτα ἐκεῖνα τὰ πράσινα φουντωτὰ δέντρα, που τὸ καθένα μοιάζει νὰ ’χει μια τούφα ἀπὸ ἥλιο και σύννεφο που κυματίζει–ἐτσι λαμπερά, ἐτσι σκοτεινά εἶναι τὰ πράσινα κύματα στο δάσος που περπατήσαμε...*

Βιρτζίνια Γούλφ,
«Ἐκδρομὴ στο Δαφνί και στην Ἐλευσίνα»,
Πέμπτη, 21 Ἀπριλίου 1932.

3. Πανοραμικὴ ἀπόψη ἀπὸ τὴ μονὴ Ὁσίου Λουκά.

...και το τοπίο

- Η μονή του Οσίου Λουκά περιβάλλεται από ένα μοναδικής ομορφιάς τοπίο, αναλλοίωτο από οικιστικές ή άλλες δραστηριότητες. Το οροπέδιο μπροστά της καλύπτεται από ελαιώνες, ενώ στις γύρω πλαγιές καλλιεργούνται αμυγδαλιές, που καθιστούν την τοποθεσία ειδυλλιακή ακόμη και τον χειμώνα.
- Η ανηφορική διαδρομή προς τη Νέα Μονή προσφέρει θαυμάσια θέα προς την πόλη της Χίου και τις απέναντι μικρασιατικές ακτές. Ευχάριστη έκπληξη στο καταπράσινο τοπίο αποτελεί ένας μικρός καταρράκτης ύψους 5μ. κοντά στο μοναστήρι.
- Η μονή Δαφνίου είναι χτισμένη στις βόρειες παρυφές του όρους Αιγάλεω, παραπλεύρως της αρχαίας Ιεράς Οδού. Τα διάσπαρτα μνημεία κατά μήκος της αρχαίας οδού μαρτυρούν τη διαχρονική σημασία της περιοχής για την αττική τοπογραφία. Για την ονομασία της μονής υπάρχουν διάφορες εικασίες, όπως ότι οφείλεται στις άφθονες πικροδάφνες της περιοχής⁸.

Πράσινες λεπτομέρειες

Διακοσμητικά μοτίβα εμπνευσμένα από τη φύση κατέχουν ξεχωριστή θέση στον ψηφιδωτό διάκοσμο των τριών μονών: άνθη, στεφάνια, ελισσόμενοι βλαστοί και άλλα φυτικά θέματα συμπληρώνουν τη διακόσμηση. Η ποικιλία και η πολυχρωμία τους επιτείνει την αίσθηση πολυτέλειας που αποπνέουν τα ψηφιδωτά.

Οι Μονές στον χρόνο

946

ΜΟΝΗ ΟΣΙΟΥ ΛΟΥΚΑ

Ο όσιος Λουκάς ιδρύει την πρώτη μοναστική κοινότητα στην περιοχή. Οικοδομείται ο πρώτος ναός, αφιερωμένος στην Αγία Βαρβάρα.

β' μισό 10ου αι.

ΜΟΝΗ ΟΣΙΟΥ ΛΟΥΚΑ

Κοίμηση του οσίου Λουκά (7 Φεβρουαρίου 953). Η μονή επεκτείνεται, αποκτά φήμη και μεγάλη κτηματική περιουσία. Ανέγερση του ναού της Παναγίας.

ΜΟΝΗ ΟΣΙΟΥ ΛΟΥΚΑ

Εγκαίνια του νέου καθολικού. Ανακομιδή του θαυματουργού λειψάνου του οσίου Λουκά.

1011 ή 1022,
3 Μαΐου

ΜΟΝΗ ΟΣΙΟΥ ΛΟΥΚΑ

Οι ασκητές Νικήτας, Ιωάννης και Ιωσήφ ιδρύουν μία μικρή εκκλησία στη θέση όπου αργότερα ιδρύεται η Νέα Μονή.

1034-1041

ΝΕΑ ΜΟΝΗ ΧΙΟΥ

Ανέγερση του καθολικού της μονής με αυτοκρατορική δαπάνη.

1042-1055

ΝΕΑ ΜΟΝΗ ΧΙΟΥ

1048

ΜΟΝΗ ΔΑΦΝΙΟΥ

Πρώτες γραπτές μαρτυρίες για την ύπαρξη της μονής.

τέλη 11ου/αρχές 12ου αι.

ΜΟΝΗ ΔΑΦΝΙΟΥ

Ανέγερση του καθολικού της μονής.

1204

Μετά τη Δ' Σταυροφορία η Αττική και η Βοιωτία περιέρχονται στο φραγκικό Δουκάτο των Αθηνών (1207-1311).

ΜΟΝΗ ΔΑΦΝΙΟΥ

Κιστερκιανοί μοναχοί εγκαθίστανται στη μονή και τροποποιούν τα κτήρια.

ΜΟΝΗ ΟΣΙΟΥ ΛΟΥΚΑ

Εγκαθίστανται μοναχοί του καθολικού δόγματος.

1346-1566

ΝΕΑ ΜΟΝΗ ΧΙΟΥ

Η Χίος υπό την κυριαρχία των Γενουατών. Η μονή διατηρεί τα προνόμιά της.

1456-1460

ΜΟΝΗ ΔΑΦΝΙΟΥ

Η μονή περιέρχεται στους ορθόδοξους μοναχούς το 1458.

ΜΟΝΗ ΟΣΙΟΥ ΛΟΥΚΑ

Η μονή έχει περιέλθει στους ορθόδοξους ήδη από τις αρχές του 15ου αι.

περ. 1540

ΜΟΝΗ ΔΑΦΝΙΟΥ

Ανασυγκρότηση της μονής από τον μοναχό Ακάκιο.

1566

ΝΕΑ ΜΟΝΗ ΧΙΟΥ

Η Χίος υπό την κυριαρχία των Οθωμανών. Η μονή διατηρεί την περιουσία της και ευημερεί.

1821-1822

ΜΟΝΗ ΟΣΙΟΥ ΛΟΥΚΑ

Εδώ κρύσσεται η Ελληνική Επανάσταση στη Ρούμελη (Στερεά Ελλάδα) (27 Μαρτίου 1821).

ΝΕΑ ΜΟΝΗ ΧΙΟΥ

Καταστροφή της Χίου από τους Τούρκους (30 Μαρτίου 1822). Ακολουθούν σφαγές και λεπλασίες στη μονή.

ΜΟΝΗ ΔΑΦΝΙΟΥ

Η μονή υφίσταται μεγάλες καταστροφές από τους Τούρκους, ενώ συχνά αποτελεί ορμητήριο των Ελλήνων αγωνιστών.

1828-1830

Απελευθέρωση της Στερεάς Ελλάδας και αναγνώριση της ανεξαρτησίας του Ελληνικού κράτους.

ΜΟΝΗ ΟΣΙΟΥ ΛΟΥΚΑ

Προσπάθεια ανασυγκρότησης της μονής.

ΜΟΝΗ ΔΑΦΝΙΟΥ

Το 1830 παύει η λειτουργία της και τα κτίσματά της εξυπηρετούν διαφορετικές λειτουργίες.

1881

ΝΕΑ ΜΟΝΗ ΧΙΟΥ

Μεγάλος σεισμός πλήττει τη Χίο, προκαλώντας σημαντικές καταστροφές στη Νέα Μονή.

1938

ΜΟΝΗ ΟΣΙΟΥ ΛΟΥΚΑ

Έναρξη εργασιών αποκατάστασης από την Αρχαιολογική Υπηρεσία.

1927

ΝΕΑ ΜΟΝΗ ΧΙΟΥ

Έναρξη αναστηλωτικών εργασιών.

1912,
11 Νοεμβρίου

ΝΕΑ ΜΟΝΗ ΧΙΟΥ

Απελευθέρωση της Χίου. Η μονή ωστόσο έκτοτε παρακμάζει.

1889

ΜΟΝΗ ΔΑΦΝΙΟΥ

Μετά από αλληπάλληλους σεισμούς, ξεκινούν μακροχρόνιες εργασίες αποκατάστασης και συντήρησης των ψηφιδωτών (1886-1894).

1943,
26 Αυγούστου

ΜΟΝΗ ΟΣΙΟΥ ΛΟΥΚΑ

Η μονή βομβαρδίζεται από τους Γερμανούς, καθώς αποτελεί καταφύγιο ανταρτών. Προκαλούνται μεγάλες καταστροφές.

1950

ΝΕΑ ΜΟΝΗ ΧΙΟΥ

Ανασυγκρότηση της μονής ως γυναικείου μοναστηριού.

1960

ΜΟΝΗ ΔΑΦΝΙΟΥ

Νέες επεμβάσεις αποκατάστασης της μονής, οι οποίες συνεχίζονται μέχρι σήμερα.

1986

ΜΟΝΗ ΟΣΙΟΥ ΛΟΥΚΑ

Επιστροφή του ιερού λειψάνου του οσίου Λουκά από τη Βενετία, όπου είχε μεταφερθεί το 1463.

1990

ΜΟΝΗ ΟΣΙΟΥ ΛΟΥΚΑ

ΜΟΝΗ ΔΑΦΝΙΟΥ

ΝΕΑ ΜΟΝΗ ΧΙΟΥ

Εγγραφή των τριών μονών στον Κατάλογο Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO.

Μορφές μέσα στους αιώνες

Οι τρεις μονές συνδέονται με σπουδαίες προσωπικότητες του ορθόδοξου μοναχισμού, αλλά και με αυτοκράτορες και αξιωματούχους του Βυζαντίου.

Η ίδρυση μίας μονής με αυτοκρατορική χορηγία και η παραχώρηση σε αυτήν ειδικών προνομίων της προσέδιδε μεγάλο κύρος.

ΙΔΡΥΤΕΣ

Ο όσιος Λουκάς
(896-953)

εγκαταστάθηκε το 946 στο Στείρι ιδρύοντας εκεί την πρώτη μοναστική κοινότητα, την οποία επέκτειναν οι μαθητές του. Η μεγάλη φήμη για τις θεραπευτικές του ικανότητες γρήγορα την ανέδειξε σε σημαντικό προσκύνημα με μεγάλη ακτινοβολία.

Οι τρεις ασκητές όσιοι
Νικήτας, Ιωάννης και Ιωσήφ

οι ιδρυτές της Νέας Μονής Χίου, σύμφωνα με την παράδοση, ανέγειραν έναν μικρό ναό αφιερωμένο στη Παναγία, κοντά στη θέση όπου βρήκαν τη θαυματουργή εικόνα της. Στη θέση του λίγο αργότερα (1042-1055) ανεγέρθηκε με αυτοκρατορική χορηγία το λαμπρό καθολικό της Νέας Μονής.

Μυστήριο και θρύλοι καλύπτουν την ίδρυση της Μονής Δαφνίου¹⁰. Με την ανέγερση του καθολικού της μονής (τέλη 11ου αι.) ίσως συνδέεται ο *πραΐτορας* του θέματος Ελλάδος και Πελοποννήσου

Γρηγόριος Καματηρός

άτομο με υψηλή παιδεία και στενές επαφές με την Κωνσταντινούπολη.

ΜΕΓΑΛΟΙ ΧΟΡΗΓΟΙ

Ο στρατηγός **Κρηνίτης Αροτράς** χρηματοδότησε την ανέγερση του πρώτου ναού της μονής Οσίου Λουκά, τον ναό της Αγίας Βαρβάρας.

Ο Φιλόθεος

ηγούμενος της μονής Οσίου Λουκά, ανέγειρε το νέο καθολικό και ανέλαβε την ανακομιδή του λειψάνου του οσίου από τον αρχικό τάφο για να στεγαστεί σε αυτό.

Ο γενναϊόδωρος αυτοκράτορας **Κωνσταντίνος Μονομάχος** με τη σύζυγο του **Ζωη** και την αδερφή της, συναυτοκράτειρα **Θεοδώρα**, χρηματοδότησαν την ανοικοδόμηση του καθολικού της Νέας Μονής Χίου.

Ο μοναχός **Ακάκιος Αμπελικός** θεωρείται ο δεύτερος κτίτορας και ανακαινιστής της μονής Δαφνίου, καθώς γύρω στο 1540 ανέλαβε εκτεταμένες επεμβάσεις και προσθήκες στο μοναστηριακό συγκρότημα.

ΣΤΑ ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙΑ

ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Ο Όθων ντε λα Ρος

Ο Βουργουνδός μέγας κύρης του Δουκάτου των Αθηνών (1205–1225) παραχώρησε τη μονή Δαφνίου σε τάγμα κιστερκιανών μοναχών. Έκτοτε η μονή χρησιμοποιήθηκε ως τόπος ταφής των Φράγκων ηγεμόνων του Δουκάτου μέχρι τον 14ο αι.

Ο ίδιος ο Όθων τάφηκε εκεί το 1225.

Ο αρχιναύαρχος Πιαλή Πασάς

κατέλαβε το 1566 τη Χίο αμαχητί από τους Γενουάτες, εγκαινιάζοντας έτσι τη μακραίωνη κυριαρχία των Οθωμανών στο νησί.

Ο κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας

το 1830 με διάταγμα αμέσως μετά την αναγνώριση της ανεξαρτησίας του ελληνικού κράτους, δίνει άδεια στους μοναχούς της μονής Οσίου Λουκά να δανειστούν χρήματα για την επισκευή των κτηρίων.

Ο Βαυαρός βασιλιάς Όθων Α΄

που είχε εγκατασταθεί αρχικά στο Ναύπλιο, επισκέφθηκε για πρώτη φορά την Αθήνα το 1833, όπου τον υποδέχθηκε ο νομάρχης Μιχαήλ Σχινιάς και πλήθος κόσμου έξω από τη μονή Δαφνίου.

ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΕΣ ΜΕ ΑΙΤΙΑ!

Με επικεφαλής τον
επίσκοπο **Σαλώνων Ησαΐα,**
τον οπλαρχηγό
Αθανάσιο Διακό
και τον εκπρόσωπο
της **Φιλικής Εταιρείας**
Αθανάσιο Ζαρίφη

κηρύχθηκε στη μονή του Οσίου Λουκά η Επανάσταση στη Ρούμελη (27 Μαρτίου 1821). Η μονή συνέδραμε αποφασιστικά τον αγώνα και αποτέλεσε ορμητήριο και άλλων μεγάλων οπλαρχηγών, όπως του Οδυσσέα Ανδρούτσου και του Γεωργίου Καραϊσκάκη. Συχνά υπέστη καταστροφές από τους Τούρκους, με μεγαλύτερη εκείνη στις 14 Ιουνίου 1823.

Ο Γεώργιος Καραϊσκάκης

επισκέφθηκε και τη μονή Δαφνίου δύο μέρες πριν την καθοριστική μάχη του Χαϊδαρίου (6–8 Αυγούστου 1826) και γράφει χαρακτηριστικά σε επιστολή του:

«...επείγαμεν, και εις τὸ μοναστήρι τὸ Δαφνὶ τὸ ὁποῖον, κατὰ κακὴν τύχην τὸ ἔχουν πιασμένον οἱ ἔχθροί...».

Στις 30 Μαρτίου 1822 η Χίος καταστράφηκε από τους Οθωμανούς στην τραγική «Σφαγή της Χίου». Η Νέα Μονή λεηλατήθηκε και υπέστη σοβαρές ζημιές, ενώ χιλιάδες άοπλοι κάτοικοι που κατέφυγαν εκεί βρήκαν τραγικό θάνατο.

Ο τότε ηγούμενος της μονής **Νεόφυτος Βενέτος** κρατήθηκε όμηρος στο κάστρο της Χίου.

Τρία μνημεία γεννιούνται

ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ

Οι τρεις μονές στο πέρασμα των χρόνων προσέλκυσαν πολλούς περιηγητές, οι οποίοι παρέχουν πολύτιμες πληροφορίες για την κατάσταση των κτηρίων, τον αριθμό και τη ζωή των μοναχών, αλλά και καταγράφουν θρύλους και παραδόσεις για την ίδρυσή τους.

Ο αρχαιόφιλος Ιταλός περιηγητής Κυριακός Αγκωνίτης, ένας από τους πρώτους επισκέπτες της μονής του Οσίου Λουκά (1436), παραδίδει την πληροφορία ότι ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Θ΄ Μονομάχος υπήρξε ένας από τους κτήτορες του καθολικού.

Η μονή Δαφνίου αναφέρεται συχνά σε περιγραφές της Αθήνας. Οι περιηγητές Jacob Spon και George Whelers από την Αγγλία επισκέφθηκαν τη μονή Δαφνίου το 1676 και βρήκαν μόνο δύο μοναχούς, λόγω των επιδρομών των Τούρκων και κουρσάρων.

Το 1841 ο γνωστός Δανός συγγραφέας παραμυθιών Χανς Κρίστιαν Άντερσεν αισιοδοξεί για το μέλλον της μονής Δαφνίου, παρά την καταστροφή της μορφής του Παντοκράτορα στον τρούλο από τους Τούρκους που ασκούσαν εκεί στη σκοποβολή.

«...Το Δαφνί θα ξανασκωθεί μέσα από τα ερείπια και... θα ξανανθίσει! Σε τούτη την αυλή, που μόνο γαϊδουράγκαθα βλασταίνουν, θα πρασινίσει η δάφνη, θα μοσκοβολήσει το λιβάνι και τα γονατισμένα παιδιά θα βλέπουν μια ιερή πληγή στο μάτι του Χριστού, στο στόμα και τη δόξα του, εκεί που πέτυχε το τούρκικο βόλι.»

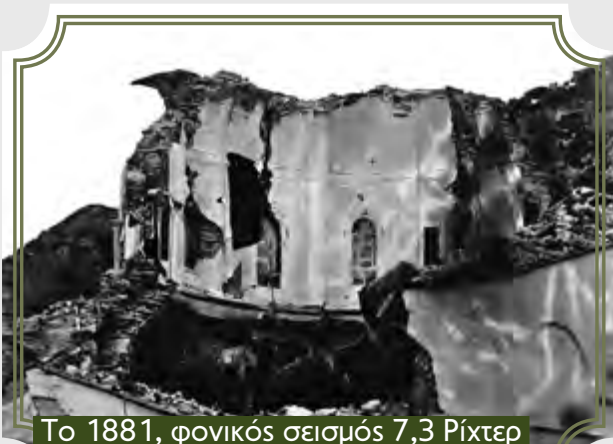
Χανς Κρίστιαν Άντερσεν, 1871¹¹.

Τα σχέδια του περίφημου περιηγητή από το Κίεβο Βασίλι Γκρηγκόροβιτς Μπάρσκι του 18ου αι. παρέχουν πολύτιμες πληροφορίες για τη μονή Οσίου Λουκά και τη Νέα Μονή Χίου. Η φράση «νικῶσι τὴν φήμην τὰ πράγματα» συνοψίζει τον θαυμασμό του για τη Νέα Μονή Χίου!

Περιηγητές του 18ου αι. περιγράφουν τη Νέα Μονή ως μικρό τειχισμένο χωριό, καθώς έχει πολλά και πυκνά δομημένα κτίσματα. Οι περιηγητές εντυπωσιάζονται επίσης συχνά από την πλούσια βιβλιοθήκη της μονής, που όμως υπέστη μεγάλη καταστροφή το 1822.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ

Το 1881, φονικός σεισμός 7,3 Ρίχτερ προκάλεσε μεγάλες καταστροφές στη Χίο. Στη Νέα Μονή, μεταξύ άλλων, κατέρρευσε ο τρούλος του καθολικού.

Το 1802 ο Thomas Bruce, 7ος κόμης του Elgin, αφαίρεσε τρεις ιωνικούς κίονες από την πρόσοψη του εξωνάρθηκα της Μονής Δαφνίου, προκαλώντας σοβαρές ζημιές και σε αυτό το μνημείο. Οι κίονες βρίσκονται σήμερα στο Βρετανικό Μουσείο.

Το 19ο αιώνα η μονή Δαφνίου ερημώθηκε. Η άλωση του μοναστηριού από τους Οθωμανούς προκάλεσε αρκετές ζημιές. Λέγεται ότι όταν καταλήφθηκε από τα στρατεύματα του Ομέρ Βρυώνη το 1821, άναψαν στο καθολικό φωτιά για 3 ημέρες, γιατί πίστευαν ότι έτσι θα λιώσει το χρυσάφι από τις ψηφίδες και θα το πάρουν! Αργότερα τα κτήριά της μετατράπηκαν σε στρατώνες των Βαυαρών (1838–1839), αλλά και των Γάλλων για την αποφυγή της χολέρας (1854), ενώ στέγασαν και φρενοκομείο (1883–1885)¹².

Το 1943 οι Γερμανοί βομβαρδίζουν τη μονή Οσίου Λουκά προκαλώντας μεγάλες καταστροφές.

ΜΕΛΕΤΕΣ

Η εντυπωσιακή αρχιτεκτονική και ο πλούσιος διάκοσμος των τριών μονών προκάλεσαν ήδη από τον 19ο αιώνα το ενδιαφέρον των ερευνητών.

Για τη μονή του Οσίου Λουκά θεμελιώδεις θεωρούνται οι μελέτες του ιστορικού από το Στείρι της Βοιωτίας Γεώργιου Κρέμου (1874–1880), ο οποίος και δημοσίευσε πρώτος τον Βίο του οσίου Λουκά.

Γεώργιος Λαμπάκης

Γεώργιος Κρέμος

Ο όσιος Νικηφόρος, ιερομόναχος και ηγούμενος της Νέας Μονής, εξέδωσε το 1804 στη Βενετία την «Ακολουθία» των τριών ιδρυτών της. Στο σύγγραμμά του περιλαμβάνονται παλαιά σημαντικά έγγραφα για την ιστορία της μονής, που δυστυχώς καταστράφηκαν το 1822.

Η ανάδειξη του μνημειακού πλούτου της μονής Δαφνίου οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στις δημοσιεύσεις και τις άοκνες προσπάθειες του σημαντικού βυζαντινολόγου Γεωργίου Λαμπάκη.

ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Στα τέλη του 19ου αιώνα η μονή Δαφνίου είχε περιέλθει σε οικτρή κατάσταση. Με πρωτοβουλία του Γεωργίου Λαμπάκη ξεκινούν το 1889 οι εργασίες αποκατάστασης και καλούνται και Ιταλοί «μωσαϊκοϋργοί».

Η μονή Δαφνίου αποτελεί το πρώτο βυζαντινό μνημείο που αναστηλώθηκε στην Ελλάδα.

Στη Νέα Μονή και στη μονή του Οσίου Λουκά οι πρώτες εργασίες ξεκινούν ήδη από τον 19ο αιώνα με πρωτοβουλία των ίδιων των μοναχών. Η Αρχαιολογική Υπηρεσία διενεργεί πολυετείς εργασίες αποκατάστασης των μονών, στις οποίες σήμερα είναι επικεφαλής οι αρμόδιες Εφορείες Αρχαιοτήτων Βοιωτίας, Χίου και Δυτικής Αττικής, αντίστοιχα.

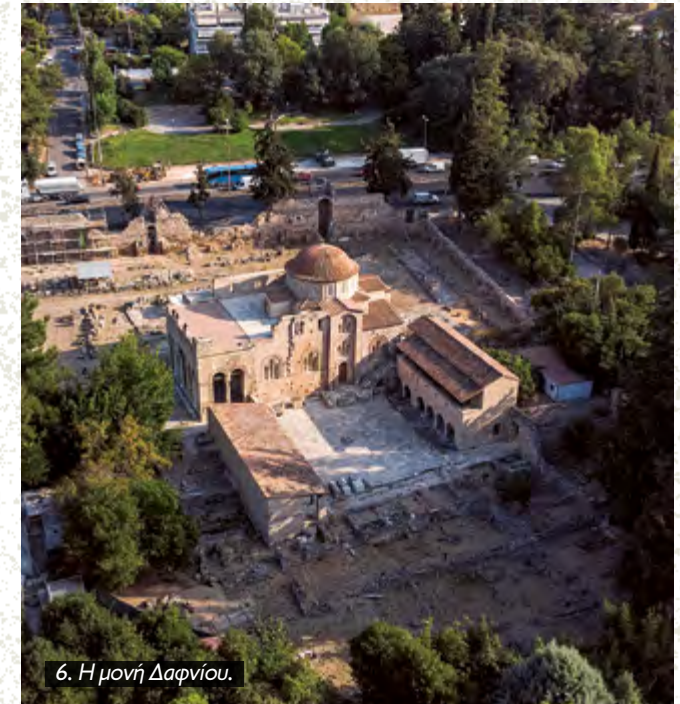
Κατά τις αναστηλωτικές εργασίες της δεκαετίας του 1960 αποκαλύφθηκε στον ναό της Παναγίας η τοιχογραφία του Ιησού του Ναυή, η παλαιότερη της μονής του Οσίου Λουκά (β' μισό 10ου αι.).

Τρία ξεχωριστά μνημεία...

Οκταγωνίζοντας τον κύκλο!

Τον 11ο αιώνα εμφανίζεται στον ελλαδικό χώρο ένας καινούριος αρχιτεκτονικός τύπος ναού, ο οκταγωνικός¹³. Οι ναοί αυτοί ξεχωρίζουν για τον ευρύ και ψηλό τους τρούλο, ο οποίος εσωτερικά στηρίζεται με πεσσούς, που στην κάτοψη σχηματίζουν ένα οκτάγωνο. Λόγω του μεγέθους τους, οι οκταγωνικοί ναοί απαντούν συνήθως σε μεγάλα και πλούσια μοναστήρια, που απολαμβάνουν την εύνοια αυτοκρατόρων ή ανώτερων αξιωματούχων.

Τα τρία καθολικά, κτισμένα στον τύπο του οκταγωνικού, αποτελούν το επίκεντρο των τριών μοναστηριακών συγκροτημάτων: γύρω τους απλώνονται τα κελιά των μοναχών, η τράπεζα και πολλά βοηθητικά κτίσματα.

Ο απλός νησιωτικός τύπος της Νέας Μονής Χίου αποτέλεσε πρότυπο για πολλούς ναούς της Χίου και της Κύπρου. Τα καθολικά των μονών Οσίου Λουκά και Δαφνίου ανήκουν σε μία πιο σύνθετη παραλλαγή των οκταγωνικών ναών, στον ηπειρωτικό τύπο, που εφαρμόστηκε σε ναούς της Στερεάς Ελλάδας και στην Πελοπόννησο.

...Με διαχρονική ακτινοβολία ★1

Το «βασιλομονάστηρο» του Οσίου Λουκά

Στη μονή του Οσίου Λουκά δεσπόζει το αρμονικό σύμπλεγμα του παλαιότερου ναού της Παναγίας και του μεταγενέστερου καθολικού, στο οποίο φυλάσσεται το θαυματουργό λείψανο του οσίου.

Το καθολικό αποτελεί το πρωιμότερο παράδειγμα οκταγωνικού ναού και αποτέλεσε πρότυπο για τους ναούς του ίδιου αρχιτεκτονικού τύπου στον ελλαδικό χώρο.

7. Η τράπεζα της Νέας Μονής Χίου.

8. Η τράπεζα της μονής Οσίου Λουκά.

9. Κελί στη μονή Δαφνίου.

Η ιστορία των τριών μονών και ποικίλο εκθεσιακό υλικό παρουσιάζονται σε επιλεγμένους αναστηλωμένους χώρους τους.

10. Μονή Οσίου Λουκά, άποψη του καθολικού και του ναού της Παναγίας.

11. Μονή Οσίου Λουκά, καθολικό, άποψη του εσωτερικού.

Λουκούμι και καφές!

Οι πολυάριθμοι επισκέπτες της μονής του Οσίου Λουκά δέχονται ως κέρασμα το παραδοσιακό λουκουμάκι, με αποτέλεσμα η μονή να καταναλώνει 2 τόνους λουκουμάια ετησίως!

Τρία ξεχωριστά μνημεία...

Λαμπερές ψηφίδες

Οι τρεις μονές ξεχωρίζουν για τον πολυτελή, εξαιρετικής τέχνης ψηφιδωτό τους διάκοσμο. Κύριο χαρακτηριστικό τους είναι το χρυσό βάθος των παραστάσεων, το οποίο προσδίδει στις αγίες μορφές έντονη πνευματικότητα και υπερβατικό χαρακτήρα.

Στα ψηφιδωτά της μονής του Οσίου Λουκά οι συνθέσεις είναι λιτές και ισορροπημένες, ενώ οι μορφές είναι εξαύλωμένες, με χαρακτηριστικά επίπεδα σώματα και μεγάλα, ορθάνοικτα μάτια.

Στα πολυάριθμα ψηφιδωτά της μονής Δαφνίου η ευγένεια των μορφών απηχεί πρότυπα της αρχαίας τέχνης. Στις λιτές συνθέσεις της Νέας Μονής ξεχωρίζουν τα έντονα χρώματα.

12. Μονή Οσίου Λουκά, ο Νιπήτρας, β' τέταρτο 11ου αι.

14. Νέα Μονή Χίου, η Ανάσταση, 1042-1056.

14. Μονή Δαφνίου, ο Ευαγγελισμός, τέλη 11ου αι.

15. Νέα Μονή Χίου, άποψη του εσωτερικού.

Τα ψηφιά του Οσίου Λουκά δεν έχουνε απαλά χρώματα όπως του Δαφνίου, μηδέ τη μαστοριά τ' Αη Δημήτρη της Σαλονίκης... Μπροστά τους δείχνουνε φτωχά κι απλοϊκά, σαν να τα 'φτιαξε κανένας άμαθος. Μα ίσα-ίσα τούτη είναι η ιδιαίτερη χάρη τους που τα κάνει να ξεχωρίζουν. Κείνοι οι τεχνίτες δείχνουνε τη σοφία και την αξιοσύνη τους, τούτοι λένε την προσευχή τους σαν αγράμματοι ψαράδες μ' απλότη και με πίστη.

Φώτης Κόντογλου,
Ταξείδια σε διάφορες πόλεις της Ελλάδος, 1928.

Τα «χρυσά μοναστήρια»¹⁴

Πέρα από τα ψηφιδωτά, ο συνολικός διάκοσμος των τριών μονών είναι υψηλής τέχνης και ποιότητας. Περίτεχνα κεραμοπλαστικά κοσμήματα, πολυτελή χρωματιστά μάρμαρα στα δάπεδα και στο κατώτερο τμήμα των τοίχων, εξαιρετικής ποιότητας τοιχογραφίες, περίτεχνα μαρμάρινα τέμπλα και αρχιτεκτονικά γλυπτά επιτείνουν την εντύπωση της μεγαλοπρέπειας.

...Με διαχρονική ακτινοβολία ★

16. Λουκάς Γεραλής, μονή Δαφνίου, περ. 1950.

Η μονή Δαφνίου αποτέλεσε το θέμα της πρώτης ταινίας «τέχνης» με τίτλο «Δαφνί: Παναγία η Χρυσοδαφνιώτισσα» που γυρίστηκε το 1951 από τον καθηγητή Ιστορίας της Τέχνης Άγγελο Προκοπίου και έλαβε το πρώτο βραβείο στα διεθνή φεστιβάλ του Εδιμβούργου και της Νέας Υόρκης.

Με βυζαντινή μεγαλοπρέπεια

Ο Σίμων Κάρας, σημαντικός μελετητής της ψαλτικής τέχνης, παντρεύτηκε την Αγγελική Βατούγιου στη μονή Δαφνίου στις 26 Δεκεμβρίου 1950. Όπως περιγράφει ο ίδιος «η γαμήλιος τελετή εισήλθε ψάλλουσα –τη συνοδεία οργάνων ελληνικών– παλαιάν αθηναϊκή πατινάδα προς τιμή της Παναγίας»¹⁵. Η ηχογράφηση της τριώρης, σύμφωνα με το βυζαντινό τυπικό, εντυπωσιακής τελετής μεταδόθηκε από το BBC το 1958.

17. Francesco Perilla, Νέα Μονή, 1928.

«Σεργιάνι 'ναι στη Σεργιανή και στη Μεντέλη μέλι και στο Δαφνί κρύο νερό που πίνουν οι αγγέλοι... Κερά Χρυσοδαφνιώτισσα μεγάλη Σου 'ναι η χάρη με το ψηφί, με το ριγλί με το μαργαριτάρι».

«Σεργιάνι 'ναι στη Σεργιανή» πατινάδα με θέμα τοποθεσίες της Αττικής.

Γιορτές και πανηγύρια

Η Νέα Μονή και η Μονή Δαφνίου γιορτάζουν στις 23 Αυγούστου, στα «εννιάμερα» της Κοίμησης της Θεοτόκου. Ο πεζογράφος Δημήτριος Καμπούρογλου περιγράφει γλαφυρά τον παραδοσιακό εορτασμό στο Δαφνί¹⁶.

Μνημειώδεις διάλογοι

ΕΛΛΑΔΑ

Άγιοι Θεόδωροι Μυστρά

Στην καστροπολιτεία του Μυστρά βρίσκεται ο ναός των Αγίων Θεοδώρων, το πρώτο καθολικό της μονής Βροντοχίου. Κτισμένος στα τέλη του 13ου αι. αποτελεί ένα από τα υστερότερα παραδείγματα του ηπειρωτικού οκταγωνικού τύπου στον ελλαδικό χώρο.

ΕΛΛΑΔΑ

Σωτεΐρα Λυκοδήμου

Η μεγαλύτερη βυζαντινή εκκλησία της Αθήνας, γνωστή σήμερα ως «Ρωσική εκκλησία», καθώς το 1847 παραχωρήθηκε στη ρωσική παροικία της πόλης, κτίστηκε στις αρχές του 11ου αι. και ανήκει στον τύπο του ηπειρωτικού οκταγωνικού. Είναι πιστό αντίγραφο του καθολικού της μονής του Οσίου Λουκά.

ΤΟΥΡΚΙΑ

Αγία Σοφία Κωνσταντινούπολης

Ο επιβλητικός ναός που αποτελεί μέχρι σήμερα σύμβολο για όλους τους ορθοδόξους, διακρίνεται για τον τεράστιο τρούλο του, διαμέτρου 32 μ., μοναδικό επίτευγμα της αρχιτεκτονικής. Στο εσωτερικό του, τα ψηφιδωτά αποτελούν αριστουργήματα της βυζαντινής τέχνης.

ΑΓΓΛΙΑ

Fountains Abbey

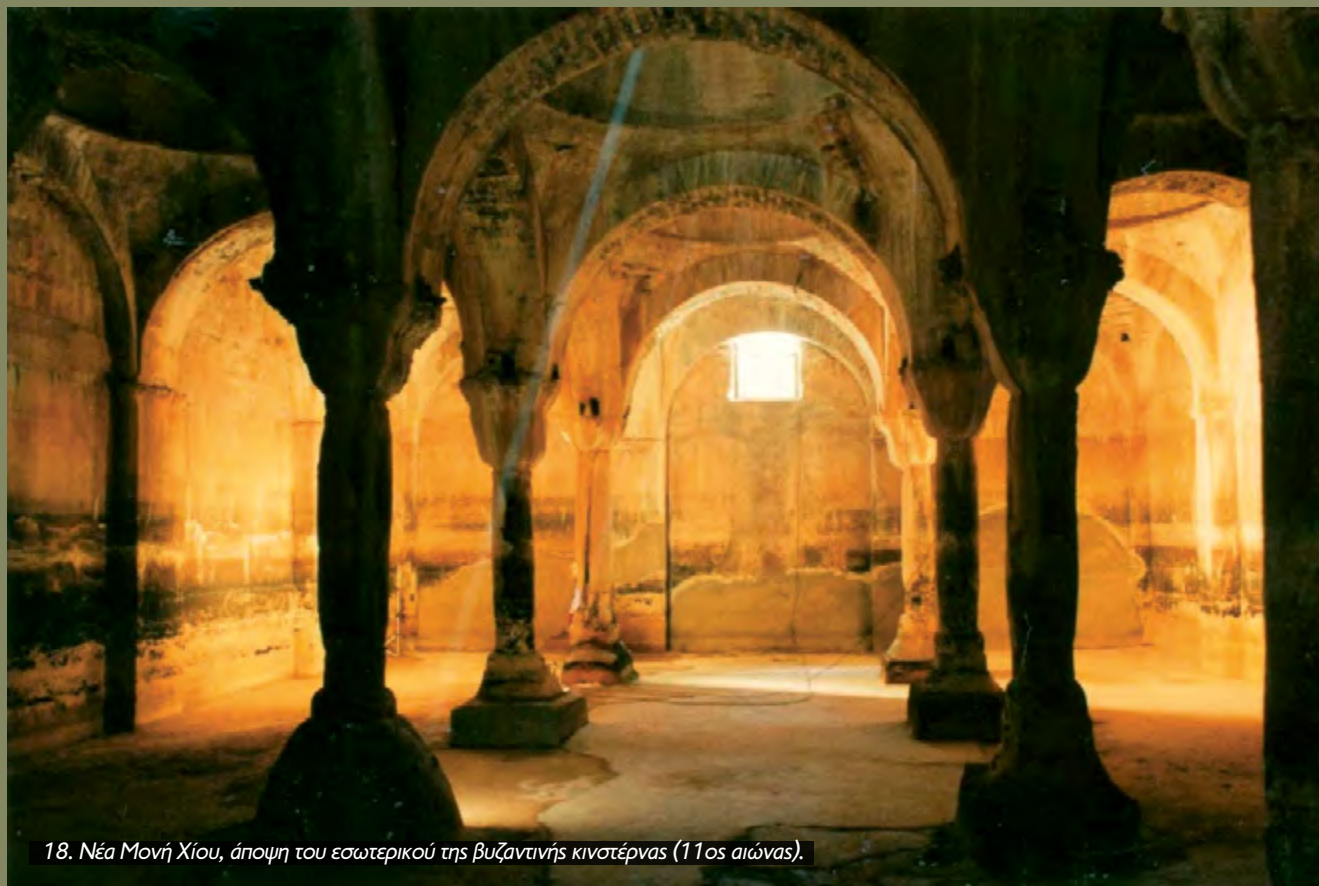
Η ερειπωμένη κιστερκιανή μονή αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα και σημαντικότερα μοναστηριακά συγκροτήματα της βόρειας Αγγλίας. Ιδρύθηκε το 1132, λίγα χρόνια νωρίτερα από την εγκατάσταση κιστερκιανών μοναχών στη μονή Δαφνίου.

Ένα μήνυμα του σήμερα...

Επαναχρησιμοποίηση

Στους βυζαντινούς χρόνους συνήθιζται να επαναχρησιμοποιούνται υλικά από παλαιά κατεστραμμένα οικοδομήματα. Στο καθολικό της μονής του Οσίου Λουκά πολλοί από τους επεξεργασμένους λίθους προέρχονται από τη γειτονική αρχαία πόλη της Στείριδας, ενώ στο καθολικό της μονής Δαφνίου, μεταξύ άλλων, οι ιωνικοί μαρμαρίνοι κίονες του εντυπωσιακού εξωνάρθηκα προέρχονταν πιθανότατα από κατεστραμμένη στοά ρωμαϊκών χρόνων¹⁷.

Σε εργασίες αναστήλωσης της κινστέρνας (δεξαμενής νερού) της Νέας Μονής Χίου αποκαλύφθηκε μία καλά κρυμμένη περίπτωση ιδιοφυούς επανάχρησης! Στη στέγη της βρέθηκαν 93 μεγάλα πήλινα αγγεία, που γέμιζαν τα κενά ανάμεσα στις θόλους¹⁸, διατηρώντας την κατασκευή ελαφριά και στατικά ασφαλή. Τα αγγεία αρχικά μετέφεραν κρασί ή λάδι από την Ισπανία του 15ου αι. Φαίνεται πιθανόν οι μοναχοί της Νέας Μονής να αγόρασαν το φορτίο ενός πλοίου κενό για να χρησιμοποιηθεί στην επισκευή της στέγης της κινστέρνας. Χάρη σε αυτήν την επανάχρηση πλήθος ιστορικών πληροφοριών φτάνουν μέχρι τους σύγχρονους ερευνητές¹⁹!

18. Νέα Μονή Χίου, άποψη του εσωτερικού της βυζαντινής κινστέρνας (11ος αιώνας).

...για ένα καλύτερο αύριο!

Στόχοι 2030 >

12 ΥΠΕΥΘΥΝΗ
ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ
ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Διασφαλίζουμε τη βιώσιμη κατανάλωση και μεθόδους παραγωγής

σημειώσεις

1. Buongiorno: καλημέρα στα Ιταλικά.
2. Ο συνοδός είναι εμπνευσμένος από τον αρχαιοδίφη Κυριακό από την Αγκώνα της Ιταλίας (περ. 1391–1452), που για μία τριακονταετία (1418–1448) επισκέφθηκε με μικρά διαλείμματα ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο. Αποτελεί έναν από τους πρώτους Ευρωπαίους περιηγητές που επισκέφθηκαν τη μονή Οσίου Λουκά, τον Μάρτιο του 1436.
3. Σήμερα οι επισκέπτες της μονής εισέρχονται από την πύλη που κατασκευάστηκε την εποχή της Τουρκοκρατίας στα νότια του περιβόλου της, κάτω από το κωδωνοστάσιο. Στα βυζαντινά ωστόσο χρόνια την κύρια είσοδο της μονής αποτελούσε η σημερινή βοήθητική πύλη που ανοίγεται στη ΒΑ γωνία του περιβόλου της.
4. Το *βορδοναρείον* ή *βορδοναριό* κτίστηκε πιθανότατα τον 11ο αιώνα, αλλά αργότερα γνώρισε εκτεταμένες ανακαινίσεις και απέκτησε τη σύγχρονη ξύλινη στέγη. Πρόκειται για διώροφο κτήριο, το ισόγειο προοριζόταν για τα ζώα, ενώ ο όροφος για τους αγωγιάτες και τις ζωοτροφές. Σήμερα το κτήριο έχει αποκατασταθεί και στον όροφό του εκτίθενται αποικοιμημένες τοιχογραφίες του 18ου αιώνα από το ναό του Αγίου Σπυρίδωνα Μεδεώνος, κοντά στην Αντίκυρα.
5. Ο συνοδός στη Νέα Μονή της Χίου είναι εμπνευσμένος από τον Γάλλο βοτανολόγο Joseph Pitton de Tournefort που επισκέφθηκε το 1701 τη Νέα Μονή και είχε εντυπωσιαστεί από την ομορφιά του καθολικού της.
6. Οι ψηλοί πύργοι που προστάτευαν τη μονή τα βυζαντινά χρόνια δε σώζονται πια.
7. Ο συνοδός στη μονή Δαφνίου είναι εμπνευσμένος από τον μοναχό Ακάκιο Αμπελικό, που λίγο πριν τα μέσα του 16ου αιώνα συνέβαλε αποφασιστικά στην ανακαίνιση της μονής, γι' αυτό και θεωρείται ο δεύτερος κτήτορας της.
8. Κατά άλλη άποψη, το όνομα της μονής Δαφνίου προέρχεται από το ιερό του Δαφνηφόρου Απόλλωνα που είναι πιθανό να υπήρχε στην περιοχή, παρόλο που η αρχαιολογική έρευνα, με βάση τα μέχρι σήμερα δεδομένα, δεν επιβεβαιώνει την ύπαρξη αρχαίου ιερού στη θέση όπου ανεγέρθηκε η μονή. Για την ονομασία και την ίδρυση της μονής βλ. και σημ. 10.
9. Το Ρωμαιοκαθολικό μοναστικό τάγμα των Κιστερκιανών μοναχών ιδρύθηκε στα τέλη του 11ου αι. (1098) στην περιοχή Cistercium (vun Cîteaux) της Ντιζόν στη Γαλλία και γνώρισε μεγάλη ακμή την περίοδο των Σταυροφοριών.
10. Διαφορετική παράδοση αναφέρει μία βασίλοπούλα, τη Δάφνη, που οικοδόμησε το μοναστήρι ως ένδειξη ευγνωμοσύνης για τη σωτηρία της από ναυάγιο. Σε άλλο θρύλο, που πηγάζει από παραλλαγή του δημοφιλούς μεσαιωνικού έμμετρου μυθιστορήματος του Ιμπερίου και της Μαργαράνας, κτητόρισα της μονής ήταν η ωραία βασίλοπούλα Μαργαρώνα (belle Maguelone), που μετά την αρπαγή του συζύγου της από τους Σαρακηνούς, έκτισε το μοναστήρι για να περάσει εκεί το υπόλοιπο της ζωής της.
11. Hans Christian Andersen, *A Poet's Bazaar. Pictures of travel in Germany, Italy, Greece and the Orient*, Νέα Υόρκη 1871.
12. Κατά το σύντομο διάστημα της λειτουργίας της μονής ως φρενοκομείο, οι ασθενείς έμεναν σε παράγκες, έπαιρναν νερό από το πηγάδι και ο φωτισμός

γινόταν με λάμπες πετρελαίου και θυέλλης. Η γνωστή λαϊκή έκφραση «είναι για το Δαφνί» δεν φαίνεται να συνδέεται με τη μονή, αλλά περισσότερο πιθανά με το ψυχιατρικό νοσοκομείο «Δρομοκαΐτειο», που χτίστηκε το 1887 στην ευρύτερη περιοχή ή ακόμη με το ψυχιατρικό νοσοκομείο «Δαφνί» που ιδρύθηκε το 1925 στην ίδια περιοχή.

13. Ο οκταγωνικός τύπος υποδιαιρείται σε δύο κατηγορίες, τον *σύνθετο* ή *ηπειρωτικό* και τον *απλό* ή *νησιώτικο* τύπο. Στο *σύνθετο* τύπο ο κεντρικός ναός περιβάλλεται από ένα περίστωο σε αντίθεση με τον *απλό* οκταγωνικό τύπο που δεν έχει περίστωο. Η στήριξη του τρούλου γίνεται με οκτώ ογκώδεις πεσσούς ή κίονες μέσω οκτώ τόξων, τα τέσσερα εκ των οποίων γεφυρώνουν τις γωνίες του τετραγώνου. Έτσι στην κάτωψη, τα οκτώ τόξα στα οποία εδράζεται ο τρούλος διαμορφώνουν ένα οκτάγωνο μέσα στο οποίο εγγράφεται η περιφέρεια του τρούλου.

14. «Τὸ Χρυσὸν μοναστήρι» όπως αποκαλεί τη μονή Δαφνίου ο ιστοριοδίφης και ακαδημαϊκός Δημήτριος Καμπούρογλου, *Το Δαφνί*, Αθήνα, 1920, σελ. 28.

15. Η *παϊνάδα* είναι είδος καντάδας, τραγούδι της παρέας στο τέλος μιας γιορτής, συνήθως ερωτικού περιεχομένου. Στίχους της βλ. στη σελ. 23.

16. Πρόκειται για τον εορτασμό της Απόδοσης της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, τα γνωστά ως «εννιάμερα της Παναγίας». Τον χαρακτήρα του εορτασμού στη Μονή Δαφνίου περιγράφει γλαφυρά ο Καμπούρογλου (Το Δαφνί, Αθήνα 1920, σελ. 35): «Εκ των Μονών του Αθηναϊκού εδάφους επανηγυρίζον επισημότατα το Δαφνί. Όλοι οι Αθηναίοι και ετεροδόξοι ακόμη, ετρέποντο την εις το μοναστήρι τούτο άγουσαν Ιεράν Οδόν...Αλλά ταχέως συνήρχετο εκ της πλάνης ο ονειροπόλος μυστικοπαθής, όταν ήκουε τον βιολιτζή της πανηγύρεως να τραγουδή το νερόν του Δαφνίου «που πίνουν οι αγγέλοι» και ιδίως της περίφημον δια την ιστορικήν του σημασίαν προαιώνιον δίστιχον: «Κυρά χρυσοδαφνιώτισσα μεγάλη σου είν' η χάρη... Οι πιστοί της Ιεράς Οδού είναι τώρα Χριστιανοί. Αφού δε ήκουον με μεγάλην κατανύξιν την θείαν λειτουργίαν, εδανείζοντο τα ψηλά καλάμια του νεωκόρου και έρριχαν ψηφιά από τα περίφημα μωσαϊκά δι ανάμνησιν και δια φυλαχτόν».

17. Οι τρεις από τους τέσσερις κίονες του εξωνάρθηκα της Μονής Δαφνίου βρίσκονται σήμερα στο Βρετανικό Μουσείο, όπου μεταφέρθηκαν από τον λόρδο Έλγιν το 1802. Βλ. και παραπάνω, σελ. 19. Μόνον ένας αρχαίος κίονας απέμεινε στη μονή.

18. Η κινστέρνα της Νέας Μονής είναι ένα από τα καλύτερα σωζόμενα παραδείγματα μοναστηριακής δεξαμενής της βυζαντινής περιόδου. Είναι εν μέρει υπόσκαφη, έχει ορθογώνιο σχήμα και η στέγη της συνίσταται από δεκαπέντε ημισφαιρικούς μικρούς θόλους που στηρίζονται σε οκτώ μαρμαρίνους κίονες, ανά τέσσερις σε δύο σειρές.

19. Η επανάχρηση αυτή προσφέρει πολλαπλές πληροφορίες: για την οικοδομική τέχνη, την ιστορία της Νέας Μονής, τις εμπορικές σχέσεις της Χίου με την Ιβηρική χερσόνησο κ.α. Τα αγγεία που αποκαλύφθηκαν στην κινστέρνα της Νέας Μονής παρουσιάστηκαν στην έκθεση «Από την Ισπανία στη Χίο. Τα αγγεία της κινστέρνas στη Νέα Μονή» που διοργανώθηκε το 2022 στο κάστρο της Χίου από την ΕΦΑ Χίου, ενώ ορισμένα από αυτά παρουσιάζονται στη μόνη συλλογή της τράπεζας της Νέας Μονής.

βιβλιογραφία

Βάσση Ό., *Μεσαιωνική Χίος: Αρχαιολογικός οδηγός για τα μνημεία της Χίου από την Ύστερη Αρχαιότητα έως την Τουρκοκρατία (5ος αι.–16ος αι.)*, Χίος 2014.

Βάσση Ό., «Η κινστέρνα της Νέας Μονής στη Χίο», *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας* 36 (2015), 1–20.

Καμπούρογλου Δ.Γρ., *Το Δαφνί*, Αθήνα 1920.

Κρέμος Γ.Π., *Φωκικά. Προσκυνητάριον τῆς ἐν τῇ Φωκίᾳ μονῆς τοῦ ὁσίου Λουκά τούπίκλιν Στειριώτου*, 3 τόμ., Αθήνα 1874–1880.

Λαμπάκης Γ., *Χριστιανική αρχαιολογία τῆς Μονῆς Δαφνίου*, Αθήνα 1889.

Μισαπλίδου Α., *Η Νέα Μονή της Χίου*, Χίος 2012 (και σε ηλεκτρ. έκδ.).

Μουρίκη Ντ., *Τα ψηφιδωτά της Νέας Μονής Χίου*, 2 τόμ., Αθήνα 1985.

Μπούρα Λ., *Ο γλυπτός διάκοσμος του ναού της Παναγίας στο μοναστήρι του Οσίου Λουκά*, Αθήνα 1980 (και σε ηλεκτρ. έκδ.).

Μπούρας Χ., *Η Νέα Μονή της Χίου: Ιστορία και αρχιτεκτονική*, Αθήνα 1981.

Μπούρας Χ., *Η αρχιτεκτονική της μονής του Οσίου Λουκά (πίνακες σχεδίων Robert Weir Schultz & Sidney Howard Bamsley)*, Αθήνα 2015.

Μυλωνάς Π.Μ., *Μονή του Οσίου Λουκά του Στειριώτη: Η αρχιτεκτονική των τεσσάρων ναών*, Αθήνα 2005.

Πάλλης Γ., «Μαρτυρίες για τη μονή Δαφνίου σε κείμενα ευρωπαϊών περιηγητών (17ος–19ος αι.)», *Έπετηρίς Έταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν (2007–2009)*, 127–138.

Πάλλης Γ., «Νεότερα για τον Ακάκιο Αμπελικό, 'δευτερο κτήτορα' της μονής Δαφνίου (16ος αι.) και τα μεταβυζαντινά τέμπλα του καθολικού», *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας* 34 (2013), 311–322.

Παναγιωτίδη-Κεσίσογλου Μ., «Αναζητώντας τον ιδρυτή της μονής Δαφνίου», *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας* 40 (2019), 193–222.

Σκαμπαβίας Κ.Ν., *Η Νέα Μονή Χίου: Ιστορία και τέχνη*, Αθήνα 2004.

Στίκας Ευ.Γ., *Τό οικοδομικόν χρονικόν τῆς μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκά Φωκίδος*, Αθήνα 1970 (και σε ηλεκτρ. έκδ.).

Χατζηδάκη Ν., *Όσιος Λουκάς [Βυζαντινή Τέχνη στην Ελλάδα]*, Αθήνα 2003.

Chatzidakis–Bacharas Th., *Les peintures murales de Hosios Loukas: Les chapelles occidentales*, Αθήνα 1982.

Diez E.–Demus O., *Byzantine Mosaics in Greece, Hosios Loukas and Daphni*, Κάιμπριτζ Μασσαχουσέτς 1931.

Millet G., *Le monastère de Daphni: Histoire, Architecture, Mosaïques*, Παρίσι 1899.

Schultz R.W.–Bamsley S.H., *The Monastery of Saint Luke of Stiris, in Phokis, and the dependent Monastery of Saint Nicolas in the Fields, near Skripou, in Boeotia*, Λονδίνο 1901.

προέλευση εικόνων

Εξώφυλλο: ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

1. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ
2. Ιδιωτική συλλογή. <https://lotusgallery.art/online-shop/product/leon-hector-blondeaux-1868-1943-έργο-ζωγραφικής-μονή-δαφνίου/>
3. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ
4. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ
5. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ
6. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ
7. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ
8. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ
9. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ
10. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ
11. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ
12. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ
13. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ
14. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ
15. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ
16. Ιδιωτική συλλογή. <https://paletaart.wordpress.com/2012/06/24/γεραλής-λουκάς-geralis-1875-1958/γεραλής-λουκάς-μονή-δαφνίου/>
17. Francesco Perilla, *Chio, l'île heureuse Ses Légendes, son Histoire, ses Tragédies, ses Beautés naturelles, ses Mœurs, ses Richesses. Aquarelles, Dessins, Photographies de l'auteur*, Athens [Paris, A. Lahure], 1928. https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Paintings_of_Chios#/media/File:Nea_Moni_-_Perilla_Francesco_-_1928.jpg
18. ΥΠΠΟ/ΕΦΑ Χίου

Πηγές στο διαδίκτυο:

Όσιος Λουκάς Βοιωτίας, Νέα Μονή Χίου, Μονή Δαφνίου Αττικής <https://whc.unesco.org/en/list/537>

Όσιος Λουκάς Βοιωτίας:

http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=8081

<https://www.youtube.com/watch?v=9pfz7kCPPjY>

Εκαιδευτικό υλικό:

<https://www.medievalroutes.gr/el/ekpaideysi/ekpaideytiko-yliko/osios-loukas/>

<https://www.mthv.gr/el/to-psifiako-mouseio/online-paihnia/>

<https://www.mthv.gr/el/pera-apo-to-mouseio/peripatos-sti-boiopia/moni-osiou-louka-steiri/>

Νέα Μονή Χίου:

<https://efachi.gr/nea-moni-vr-360-4k-video-eikonikis-pragmatikotitas/>

<https://efachi.gr/syntirisi-ton-marmarothetimenon-dapedon-toy-katholikoy-tis-neasmonis-chioy-2/>

<https://efachi.gr/apo-tin-ispantia-sti-chio-ta-aggeia-tis-kinsternas-sti-nea-moni-chioy/>

Μονή Δαφνίου:

<https://www.efada.gr/Αρχαιολογικοί-Χώροι-Μνημεία/Μονή-Δαφνίου>

<https://www.youtube.com/watch?v=7Y5sDZyPDP0>

<https://www.youtube.com/watch?v=cWRUfjYoTR8&t=257s>

<https://www.archaiologia.gr/blog/video/μονή-δαφνίου/>

https://www.youtube.com/watch?v=7svt-GGa_UQ&t=166s

ΜΝΗΜΕΙΩΔΕΙΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ
στα ελληνικά μνημεία υπεσco

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Πολιτισμού

Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς

■ Διεύθυνση Αρχαιολογικών Μουσείων,
■ Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων
■ Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ISBN 978-960-386-607-7